

УДК 339.97:338.43:332.2.021(045)

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.202.125-131>

Казанішен А.В.

Державний торговельно-економічний університет

Kazanishen Andrii

State University of Trade and Economics

<https://orcid.org/0009-0007-6620-1381>

ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Метою даної статті є розкриття підходів щодо інституційної підтримки продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів, ураховуючи національні та міжнародні механізми її забезпечення. Для дослідження даної проблематики було використано комплекс методів, а саме: case study, аналіз і синтез, компаративний аналіз. Результати дослідження показали, що продовольча безпека є одним із найбільш вразливих елементів систем національної сталості в умовах геополітичних конфліктів. Узагальнення міжнародного досвіду засвідчує, що найчастіше фокусом заходів та дій регуляторів на національному та міжнародному рівнях є питання гуманітарного характеру. Виявлено, що реалізація програм міжнародної допомоги в нинішні формати є достатньо ускладненою внаслідок обмежень у забезпеченні доступу до нужденного населення, присутності збройних угруповань тощо. Інституційні пастки виникають і у випадках нецільового використання значних обсягів міжнародної допомоги в зонах конфлікту. Практична цінність зумовлена пошуком ефективних механізмів ослаблення ризиків продовольчої безпеки в перебігу війни України та рф. Перспективи подальших досліджень обачаються в обґрунтуванні концепту підтримки системи продовольчої безпеки в сучасній Україні.

Ключові слова: продовольча безпека, геополітичний конфлікт, інституційний механізм підтримки продовольчої безпеки, продовольча криза, економічна нестабільність, асиметричний розвиток зовнішньої торгівлі.

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR THE FOOD SECURITY SYSTEM OF STATES IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL CONFLICTS

The article is devoted to the priorities and directions of ensuring food security systems in countries experiencing geopolitical conflicts. The purpose of this article is to reveal theoretical and practical approaches to institutional support for food security in states facing geopolitical conflicts, taking into account national and international mechanisms for ensuring it. A set of methods was used to study this issue, namely: case study, analysis and synthesis, empirical-statistical and comparative analysis.

The results of the study showed that food security is one of the most vulnerable elements of national stability systems in conditions where a country is involved in geopolitical conflicts and is subject to armed aggression. A summary of international experience shows that most often the focus of measures and actions by regulators at the national and international levels is on humanitarian issues, in particular overcoming food restrictions, maintaining acceptable income levels, and providing technical, financial, and informational support to agri-food producers, etc. It has been found that the implementation of international aid programs in their current formats is a rather difficult task. The most common constraints and difficulties include ensuring access to international aid for the population in need, ongoing hostilities, the risks of sieges, checkpoints, minefields, and the presence of armed groups. Institutional pitfalls also arise in cases of misuse of significant amounts of international aid in conflict zones due to local government corruption, criminal actions by armed groups, or unscrupulous intermediaries.

The theoretical significance of the study lies in deepening the understanding of the contradictory interaction of regulatory mechanisms at the national and international levels in addressing food security issues. The practical value lies in the search for effective mechanisms to mitigate food security risks during the war between Ukraine and Russia.

Prospects for further research lie in summarizing successful regulatory practices of states in overcoming food crises in the context of geopolitical conflicts and, on this basis, substantiating recommendations for optimizing the mechanism for supporting the food security system in modern Ukraine.

Keywords: food security, geopolitical conflict, institutional mechanism for supporting food security, food crisis, economic instability, asymmetric development of foreign trade.

JEL classification: C40, F40, O11, O13.

Постановка проблеми. Сучасні геополітичні конфлікти створюють безпрецедентні виклики для системи продовольчої безпеки на всіх рівнях її реалізації (глобальному, регіональному, національному),

руйнуючи ланцюги постачання продуктів харчування, обмежуючи доступ до ресурсів і провокуючи гуманітарні кризи. Попри те, що продовольча безпека, згідно Римської декларації про глобальну продовольчу

безпеку, є фундаментальним правом людини [1], його застосування все частіше опиняється під загрозою через зростання кількості міждержавних суперечностей, які нерідко набувають форму збройних протистоянь. Військові дії, економічні санкції, вимушені транскордонні переміщення населення та руйнування інфраструктури створюють комплекс проблем, що безпосередньо впливають на виробництво, розподіл і споживання продовольства. У відповідь на ці виклики, ефективна інституційна підтримка стає життєво важливою для мінімізації негативних наслідків та забезпечення стійкості продовольчих систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблематики продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів отримали своє відображення в низці публікацій вітчизняних та зарубіжних дослідників, аналітичних звітах міжнародних організацій. Так, в роботі Муна А. зауважується, що продовольча безпека як фундаментальний критерій добробуту людини, в умовах першої чверті XXI століття перебуває під подвійним тиском — міждержавними конфліктами та деструктивними змінами клімату внаслідок нераціональної господарської діяльності людства. А війна між Україною та росією й геополітична криза у взаєминах між Палестиною та Ізраїлем істотно порушують сільськогосподарське виробництво, підсилюють асиметрію міжнародної торгівлі продовольством, збільшують дефіцит продовольства, особливо в регіонах, які істотно залежать від імпорту [2].

В свою чергу, в аналітичному звіті Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI) «Геополітика продовольчої безпеки: перешкоди на шляху до досягнення цілі сталого розвитку «Нуль голоду» з питань миру та безпеки» [3] прямо зазначається, що в сучасну добу активізуються дійсно складні та взаємопов'язані фактори, що перешкоджають міжнародним зусиллям щодо ліквідації голоду та досягнення цілей сталого розвитку: від економічних до екологічних. Однак продовольча нестабільність є відображенням, на думку експертів SIPRI, у першу чергу, політичної недієздатності урядів та наднаціональних інституцій. Відтак саме геополітика виділяється ними як надважливий фактор цієї «політичної поразки».

В наукових розвідках українських дослідників Живка М. та Нагорної Н. до основних геополітичних факторів, що здатні порушити стабільність і доступність продовольчих ресурсів виділено як військово-політичні фактори, так і дисбаланси в міжнародних торговельних відносинах. Відповідно назріла гостра необхідність у трансформації світової продовольчої системи. А серед факторів стримування у досягненні країнами своїх зобов'язань стосовно продовольчої безпеки називаються вади в існуючих механізмах управління системою продовольчої безпеки [4].

На необхідності урахування комплексного характеру детермінант, які впливають на стан продовольчої безпеки на глобальному та національному рівні наголошують дослідники Ткаленко С., Кудирко Л., Казанішен А. [5]. Зокрема, визнаються такі негативні впливи геополітичних ризиків як скорочення пропозиції

продовольства на світових ринках та підвищення волатильності цін на нього. Інші науковці, як то Залізнюк В., Калюжна Н., Щелкунов І. [6], Зубко Т. [7] обґрунтовують тезу про те, що саме геополітична стабільність та економічна стійкість слугують передумовою забезпечення економічної безпеки держав у всіх її проявах, включаючи і продовольчу.

Вітчизняний контекст інституційних механізмів утримання прийнятного стану продовольчої безпеки не можна розглядати без урахування проактивної підтримки агровиробництва та збуту на внутрішньому та зовнішніх ринках. Цієї позиції притримуються в своїй роботі Фурман І. та Дмитрик В. [8]. А в науковому дослідженні Пасемко Г., Тара О. [9] авторами особливу увагу приділено можливостям збереження агробізнесу в умовах військового стану за умов належної державної підтримки. Разом з тим Копитко В. та Копитко О. констатують [10], що не завжди державні інституції встигають за швидким перебігом подій в галузі в умовах війни, а відповідно нагальним є завдання підвищити рівень результативності регуляторних заходів з підтримки системи продовольчої безпеки, зокрема і через цілеспрямовану допомогу виробникам продовольчої продукції.

Попри різні підходи до тлумачення науковцями та представниками міжнародних інституцій впливовості тих чи інших факторів, які дестабілізують системи забезпечення продовольчої безпеки на різних рівнях їх реалізації, всі вони мають спільне бачення стосовно того, що в новітню добу геополітичний фактор часто є визначальний та домінуючий, а інституційна підтримка із врегулювання питань продовольчої безпеки в державах, які опинилися в епіцентрі збройних конфліктів та війн, потребує адаптації до несприятливих умов.

Відаючи належне ґрунтовним теоретичним напрацюванням вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо визнання вагомого впливу геополітичних конфліктів на ослаблення системи продовольчої безпеки, додаткового розгляду та конкретизації потребують питання узагальнення міжнародного досвіду щодо інституційної відповіді держав, яких торкнулися проблеми і наслідки збройних протистоянь. Зокрема, наразі як з огляду теорії, так і практики важливим є розуміння потенціалу у досягненні синергії зусиль інституцій як локального, так і міжнародного рівня у пом'якшенні ризиків гуманітарних продовольчих криз.

Метою даної статті є розкриття теоретичних та практичних підходів щодо інституційної підтримки продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів, ураховуючи національні та міжнародні механізми її забезпечення. Для дослідження даної проблематики було використано комплекс *методів*, а саме: case study, аналіз і синтез, емпірико-статистичний та компаративний аналіз.

Виклад основних результатів дослідження. З концептуальної точки зору, проблема інституційної підтримки продовольчої безпеки в умовах геополітичних конфліктів, на наше переконання, полягає у

необхідності створення та функціонування стійких механізмів, які б забезпечували доступ до продовольства навіть за умов значного руйнування системи державного управління, економічних зв'язків та соціальних структур. Таке бачення передбачає реалізацію комплексу заходів не лише швидкого реагування на надзвичайні ситуації, але й регуляторні зусилля довгострокового стратегічного планування, що охоплюють різні аспекти: від підтримки сільськогосподарського виробництва й подолання асиметрії в експортно-імпортних поставках продовольства до розвитку логістичних мереж та систем соціального захисту.

Як показує досвід держав, що тривалий час перебувають в епіцентрі військових чи геополітичних конфліктів основні виклики для системи продовольчої безпеки полягають у наступному:

- *руйнування виробничої бази*: конфлікти часто призводять до знищення сільськогосподарських угідь, інфраструктури (іригаційних систем, складів), загибелі худоби та відтоку робочої сили;
- *порушення ланцюгів постачання*: блокади, перекриття доріг, руйнування транспортних вузлів ускладнюють або унеможливають доставку продовольства з регіонів-виробників до споживачів;
- *економічна нестабільність*: гіперінфляція, падіння купівельної спроможності населення, санкції,

що обмежують імпорт життєво важливих товарів, погіршують доступність продовольства;

– *збільшення кількості переміщених осіб*: внутрішньо переміщені особи та біженці часто не мають доступу до ресурсів та потребують гуманітарної допомоги;

– *зниження інституційної спроможності*: уряди в умовах конфлікту можуть бути ослаблені, що ускладнює координацію дій, реалізацію політик та забезпечення правопорядку.

Для кращого розуміння проблеми розглянемо кейси кількох країн, зокрема України, Ємену та Сирії, які зіткнулися з безпрецедентними ризиками для продовольчої безпеки під впливом геополітичних конфліктів, і які демонструють як спільні, так і деякі відмінні підходи до врегулювання питань продовольчої безпеки.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало яскравим прикладом того, як геополітичний конфлікт може миттєво зруйнувати усталені продовольчі системи. Україна, будучи одним із найбільших експортерів зерна та олійних культур (табл. 1), зіткнулася з окупацією частини територій, блокуванням морських портів, руйнуванням сільськогосподарських угідь та інфраструктури.

Таблиця 1

Частка України у світовому експорті окремих агропродовольчих товарів, %

Товарна позиція	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Кукурудза	11,2	12,0	12,4	16,9	14,4	12,5	12,0	13,3
Ячмінь	13,7	12,3	10,8	12,6	13,3	12,2	6,5	5,4
Пшениця	9,4	8,8	8,8	10,7	9,1	9,6	5,8	8,1

Джерело: розраховано автором за [11]

Інституційна відповідь України включала низку заходів короткострокової та довгострокової дії, які були орієнтовані на зменшення ризиків продовольчої безпеки як для самої держави, так і на глобальному рівні. Так, за підтримки ООН та Туреччини в перші роки війни, було організовано морський гуманітарний коридор, що дозволило експортувати українське зерно, запобігаючи глобальній продовольчій кризі та забезпечуючи надходження валютної виручки в країну, що зазнала безпрецедентної агресії [12].

З метою підтримки внутрішнього виробництва уряд України впроваджував програми пільгового кредитування для аграріїв, надавав доступ до насіння та пального, а також спрощував дозвільні процедури для посівної кампанії в умовах війни [13]. У відповідь на блокування морських портів, регуляторні зусилля держави були спрямовані на переорієнтацію експорту через західний кордон через залізничні та автомобільні шляхи, що вимагало координації з сусідніми країнами та європейськими інституціями.

Не можна не згадати фактор міжнародної підтримки. Організації громадянського суспільства та міжнародні гуманітарні інституції, за підтримки державних органів, відігравали ключову роль у наданні продовольчої допомоги населенню на деокупованих

територіях та внутрішньо переміщеним особам. Так, Всесвітня продовольча програма (World Food Programme, WFP) вже кілька років поспіль доставляє екстрену допомогу приблизно 1,5 мільйонам українців щомісяця. З початку бойових дій станом на червень 2025 року WFP вже надала еквівалент 3,3 мільярда порцій їжі та розподілила 445 000 тон продовольства серед найбільш вразливих верств населення України, безпосередньо співпрацюючи з місцевими волонтерами [14].

Якщо апелювати до досвіду Сирії, то варто вказати, що його специфікою є довготривалість конфлікту (з 2011 року) та фактичний колапс системи продовольчої безпеки в державі. Руйнування інфраструктури, масове переміщення населення, облога міст та використання продовольства як зброї війни спричинили масштабні гуманітарні кризи. Інституційна відповідь у Сирії була значно ускладнена через фрагментацію країни та наявність кількох конфліктуючих сторін:

На тлі неієднатності внутрішніх регуляторних практик у вирішенні проблем з продовольством, безпрецедентного значення набула міжнародна допомога. Наразі експерти констатують, що продовольча безпека значної частини населення Сирії повністю залежить від гуманітарної допомоги, що надається

міжнародними організаціями [15]. Однак доступ до багатьох регіонів є вкрай обмеженим через бойові дії та політичні перешкоди. Наразі уряд Сирії, а також регіональні адміністрації на територіях, що контролюються опозицією, все ще мають обмежені можливості для забезпечення продовольчої безпеки через нестачу ресурсів, корупцію та відсутність контролю над значними територіями. У відповідь на цей інституційний вакуум, розвинулися неформальні мережі та місцеві ініціативи з розподілу продовольства, часто з ризиком для життя їх учасників.

Конфлікт у Ємені, що триває з 2014 року, спричинив одну з найгірших гуманітарних катастроф у світі, де мільйони людей перебувають на межі голоду. Блокади портів, руйнування інфраструктури та обмеження доступу до гуманітарної допомоги створили критичну ситуацію. Інституційна відповідь у Ємені стала комбінованим поєднанням зусиль міжнародних організацій та зовнішніх факторів. Саме Всесвітня продовольча програма та інші агентства ООН є головними і часто єдиними постачальниками продовольчої допомоги в Ємені [16]. Вони стикаються з величезними викликами, включаючи забезпечення доступу до

конфліктних регіонів та подолання бюрократичних перешкод. Втручання регіональних держав у конфлікт значно ускладнює роботу з надання допомоги, оскільки вони часто використовують контроль над портами та повітряним простором для політичного тиску. Міжнародні донори роблять спроби підтримати місцеві інституції та мережі для розподілу допомоги, але їхня ефективність часто обмежена через триваючий конфлікт та відсутність централізованого управління.

Аналіз вищезазначених кейсів свідчить про те, що інституційна підтримка продовольчої безпеки в умовах геополітичних конфліктів є багатогранною проблемою, що потребує комплексних рішень. Разом з тим беззаперечним фактом є виняткова роль міжнародної підтримки. У більшості випадків, національні інституції не здатні самостійно впоратися з масштабами кризи, і міжнародна співпраця (особливо через ООН та гуманітарні організації) є критично важливою. Узагальнення практики вирішення проблем продовольчої безпеки окремих держав в умовах геополітичних конфліктів через канал міжнародної допомоги представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Ключові донори та напрямки міжнародної інституційної допомоги державам з питань продовольчої безпеки

Кількість жителів, що потребували допомоги, млн осіб	Ключові інституції, що надавали допомогу	Пріоритетні напрямки допомоги	Ризики та ускладнення
Україна (з 2014 року, особливо з 2022 р.)			
18,0	ООН (WFP, FAO, OCHA), ЄС, США, Канада, Німеччина, Польща, Червоний Хрест, національні незалежні гуманітарні організації (НГО)	Екстрена продовольча допомога (ЕПД), відновлення логістики, гуманітарні коридори, розмінування земель, розвиток альтернативних експортних шляхів	Активні військові дії, кадровий «голод», брак фінансових ресурсів
Сирія (з 2011 р.- понині)			
12.4	ООН (WFP, FAO, OCHA, UNICEF), міжнародні НГО (наприклад, Doctors Without Borders, Syrian Arab Red Crescent), окремі держави-донори	ЕПД, відновлення базових послуг (вода, санітарія), підтримка життєдіяльності, захист населення	Складність доступу до регіонів, політичні бар'єри, фрагментація управління, використання продовольства як зброї
Ємен (з 2014 року – понині)			
17,0 (2023)	ООН (WFP, FAO, OCHA, UNICEF), міжнародні НГО (наприклад, Save the Children, Oxfam), країни Перської затоки, США, Велика Британія	ЕПД, лікування гострого недоїдання, забезпечення питною водою та медикаментами, боротьба з холерою	Блокади портів, руйнування інфраструктури, труднощі з доступом до нужденних, ризик голоду
Південний Судан (з 2013 року- понині)			
До 7.7 (2023)	ООН (WFP, FAO, OCHA), міжнародні НГО (наприклад, CARE, Mercy Corps), USAID, DFID	ЕПД, розвиток сільського господарства, забезпечення насінням та інструментами, миробудування, підтримка переселенців	Кліматичні зміни (повені, посухи) як додатковий фактор ризику, внутрішні конфлікти, проблеми з безпекою
Афганістан (з 2001 року, особливо після 2021 р.)			
До 28.3 (2023)	ООН (WFP, FAO, OCHA, UNICEF), міжнародні НГО (Norwegian Refugee Council), Світовий банк, донори (США, Німеччина, Японія)	ЕПД, розвиток ринків, розширення доступу до води	Зміна політичного режиму, обмеження прав жінок, землетруси та інші стихійні лиха, банківські кризи

Джерело: розроблено автором на основі [14;15;16;17;18]

Реалізація програм міжнародної допомоги країнам, які опинилися в епіцентрі геополітичних конфліктів, є надзвичайно складним завданням. Попри величезні зусилля та значні інвестиції, ці програми стикаються з низкою суттєвих недоліків, обмежень та складнощів. Однією з найгостріших проблем є забезпечення доступу до нужденного населення.

Бойові дії, облоги, блокпости, мінні поля та присутність збройних угруповань створюють величезні перешкоди для доставлення продовольчої та іншої гуманітарної допомоги.

Так, протягом багаторічної війни в Сирії Росія та Китай неодноразово накладали вето на резолюції Ради Безпеки ООН, які подовжували дозвіл на транскордонне надання гуманітарної допомоги. Це призвело до закриття багатьох пунктів пропуску, крім одного (Баб аль-Хава), що значно ускладнило доставку життєво важливої допомоги мільйонам сирійців, особливо на територіях, що не контролюються урядом.

Гуманітарні конвої часто ставали мішенню, а персонал гуманітарних організацій піддавався ризику викрадення або загибелі.

Якщо ж вести мову про Україну, то з початком повномасштабного вторгнення росії, гуманітарні організації зіткнулися з надзвичайними безпековими ризиками, особливо в прифронтових зонах та на тимчасово окупованих територіях. Обстріли, мінування територій та відсутність безпечних «зелених коридорів» обмежують можливості доставки допомоги. Навіть на підконтрольних територіях, гуманітарні конвої можуть потрапити під обстріли, як це було зафіксовано у багатьох випадках [19].

Конфлікт у Ємені є яскравим прикладом використання продовольства як зброї. Блокада портів та обмеження на імпорту продовольства та палива призвели до масового голоду та недоїдання. Сторони конфлікту часто перешкоджають доставці допомоги, спрямовуючи її до певних груп або використовуючи її для власних потреб, що поглиблює гуманітарну кризу. Кейс Сирії (облога Мадаї) вказує на один із найтрагічніших прикладів, пов'язаних із облогою міста Мадаї у Сирії, де урядові сили та їхні союзники кілька місяців блокували доступ до продовольства, що призвело до смерті

від голоду та критичної ситуації для тисяч людей [15].

Можна вказувати і на інші фактори зниження ефективності міжнародної допомоги з вирішення проблеми продовольчої безпеки в державах, що опинилися в епіцентрі геополітичних конфліктів. На жаль, досить поширеними є факти, коли значні обсяги міжнародної допомоги в зонах конфлікту можуть бути розкрадені, перенаправлені або потрапити до рук корумпованих чиновників, збройних угруповань або недобросовісних посередників.

Висновки. В статті розкрито досвід та підходи до забезпечення інституційної підтримки продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів на основі національних та міжнародних механізмів.

Результати дослідження показали, що продовольча безпека є одним із найбільш вразливих елементів системи національної сталості в умовах, коли країна включена в геополітичні конфлікти та піддається збройній агресії. Міжнародний досвід засвідчує, що пріоритетним фокусом заходів та дій регуляторів на національному та міжнародному рівнях є питання гуманітарного характеру (подолання обмежень в продовольстві, утримання на прийнятному рівні доходів, технічна, фінансова, інформаційна підтримка виробників агропродовольчої продукції тощо). Міжнародні зусилля в питаннях забезпечення продовольчої безпеки для сторін конфлікту відображають практику упровадження гуманітарних засад допомоги (неупередженість, нейтралітет, незалежність та гуманність), орієнтацію на потреби та права постраждалих осіб, тісну співпрацю з місцевими громадами, національними урядами та іншими міжнародними та національними акторами, поєднання екстреної допомоги з довгостроковими рішеннями для побудови стійкості, всебічне урахування питання продовольчої підтримки цивільного населення, і у першу чергу, вразливих груп.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в узагальненні успішних регуляторних практик держав щодо виходу із продовольчих криз в умовах геополітичних конфліктів та обґрунтуванні на цій основі рекомендацій щодо оптимізації механізму підтримки системи продовольчої безпеки в сучасній Україні.

Список використаних джерел:

1. World Food Summit. Rome Declaration on World Food Security. (1996). URL: <https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm>.
2. Muna A. (2024). The Global Food Crisis: How Geopolitical Conflicts and Climate Change are Disrupting Food Security. Bangladesh Institute of Peace and Security Studies (BIPSS). DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33878.66889>.
3. Zhou, J., Dellmuth, L., Adams, K., Neset, T., & Uexkull, I. N. (2020). The geopolitics of food security: barriers to the sustainable development goal of zero hunger. SIPRI Insights on Peace and Security, No. 11. URL: <https://surli.cc/kvlqeg>.
4. Живко М., Нагорна Н. (2024). Вплив геополітичних ризиків на забезпечення продовольчої безпеки. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, Вип. 167(3) С. 46-53. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-7>.
5. Tkalenko, S., Kudyrko, L., & Kazanishen, A. (2024). Determinants of Impact on Global Food Security. Anticipating Future Business Trends: Navigating Artificial Intelligence Innovations. Studies in Systems, Decision and Control, Vol. 536. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-63402-4_15.
6. Залізнюк В.П., Калюжна Н.Г., Щелкунов І.В. (2024). Економічна стійкість як базовий концепт у сфері

національної безпеки. Бізнес Інформ, № 8. С. 6-12. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001540963>.

7. Zubko T. (2024). Analysis of determinants of the influence of the external economic sphere on economic security of the state. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 2. No. 4(76). Pp. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2024.303553>.

8. Фурман І., Дмитрик В. (2024). Державне регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-25>.

9. Пасемко Г., Таран О. (2023). Державне регулювання аграрного сектору під час війни (на прикладі Харківської області). *Економіка та суспільство*, № 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36>.

10. Копитко В., Копитко О. (2023). Підвищення ефективності державного регулювання аграрного сектора АПК у воєнний та післявоєнний період. *Економіка та суспільство*, № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-35>.

11. Commodities by country. (2025). FAO. URL: https://www.fao.org/faostat/en/#rankings/commodities_by_country.

12. Black Sea Grain Initiative. (2022). United Nations. URL: <https://www.un.org/ukraine/black-sea-grain-initiative>.

13. Ключові політики та заходи для підтримки аграрного сектору України в умовах воєнного стану. (2023). НІСД. URL: <http://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-aharnoho-sektoru-ukrayiny-v>.

14. Ukraine Emergency. (2025). World Food Programme. URL: <https://www.wfp.org/emergencies/ukraine-emergency>.

15. International humanitarian assistance: assessment of Syria's multisectoral needs. (2025). OCHA. URL: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/international-humanitarian-relief-syria-multi-sector-needs-assessment>.

16. Yemen: Humanitarian Response Plan. (2024). OCHA. URL: <https://www.unocha.org/yemen>.

17. South Sudan Emergency. (2023). World Food Programme (WFP). URL: <https://www.wfp.org/emergencies/south-sudan-emergency>.

18. Afghanistan: Humanitarian Response Plan. (2023). OCHA. URL: <https://www.unocha.org/afghanistan>.

19. Гуманітарні виклики в Україні у 2024 році: детальний огляд ситуації. (2024). НМН. URL: <https://hnh.news/8741/gumanitarni-vyklyky-v-ukrayini-u-2024-rocz-i-detalnyj-oglyad-sytuaciyi/>.

References:

1. World Food Summit. Rome Declaration on World Food Security. (1996). Retrieved from: <https://www.fao.org/3/w3613e/w3613e00.htm>. [in English].

2. Muna A. (2024). The Global Food Crisis: How Geopolitical Conflicts and Climate Change are Disrupting Food Security. Bangladesh Institute of Peace and Security Studies (BIPSS). DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.33878.66889>. [in English].

3. Zhou, J., Dellmuth, L., Adams, K., Neset, T., & Uexkul, I. N. (2020). The geopolitics of food security: barriers to the sustainable development goal of zero hunger. *SIPRI Insights on Peace and Security*, No. 11. Retrieved from: <https://surli.cc/kvlqeg>. [in English].

4. Zhyvko, M.A., & Nahirna, N.I. (2024). Vplyv heopolitychnykh ryzykiv na zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky [The impact of geopolitical risks on food security]. *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine*, Vol. 167(3). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-3-7>. [in Ukrainian].

5. Tkalenko, S., Kudyrko, L., & Kazanishen, A. (2024). Determinants of Impact on Global Food Security. *Anticipating Future Business Trends: Navigating Artificial Intelligence Innovations. Studies in Systems, Decision and Control*, Vol. 536. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-63402-4_15. [in English].

6. Zalizniuk, V., Kaliuzhna, N., & Shchelkunov, I. (2024). Ekonomichna stiiikist yak bazovyi kontsept u sferi natsionalnoi bezpeky [Economic stability as a basic concept in the field of national security]. *Business Inform*, No. 8. Pp. 6-12. Retrieved from: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001540963>. [in Ukrainian].

7. Zubko, T. (2024). Analysis of determinants of the influence of the external economic sphere on economic security of the state. *Technology Audit and Production Reserves*, Vol. 2. No. 4(76). Pp. 30–36. DOI: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2024.303553>. [in English].

8. Furman, I., & Dmytryk, V. (2024). Derzhavne rehuliuivannia rozvytku fermerskykh hospodarstv v umovakh voiennoho stanu [State regulation of the development of farms under martial law]. *Economy and society*, No. 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-25>. [in Ukrainian].

9. Pasemko, H., Taran, O. (2023). Derzhavne rehuliuivannia ahrarnoho sektoru pid chas viiny (na prykladi Kharkivskoi oblasti) [State regulation of the agricultural sector during the war (based on the example of Kharkiv region)]. *Economy and society*, No. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36>. [in Ukrainian].

10. Kopytko, V., Kopytko, O. (2023). Pidvyshchennia efektyvnosti derzhavnoho rehuliuivannia ahrarnoho sektora APK u voiennyi ta pisliavoiennyi period [Improving the effectiveness of state regulation of the agricultural sector of the

agro-industrial complex during the war and post-war period]. *Economy and society*, No. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-35>. [in Ukrainian].

11. Commodities by country. (2025). FAO. Retrieved from: https://www.fao.org/faostat/en/#rankings/commodities_by_country. [in English].

12. Black Sea Grain Initiative. (2022). United Nations. Retrieved from: <https://www.un.org/ukraine/black-sea-grain-initiative>. [in English].

13. Kliuchovi polityky ta zakhody dlia pidtrymky aharnoho sektoru Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Key policies and measures to support Ukraine's agricultural sector under martial law]. (2023). NISD. Retrieved from: <http://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-polityky-ta-zakhody-dlya-pidtrymky-aharnoho-sektoru-ukrayiny-v>. [in Ukrainian].

14. Ukraine Emergency. (2025). World Food Programme. Retrieved from: <https://www.wfp.org/emergencies/ukraine-emergency>. [in English].

15. International humanitarian assistance: assessment of Syria's multisectoral needs. (2025). OCHA. Retrieved from: <https://reliefweb.int/report/syrian-arab-republic/international-humanitarian-relief-syria-multi-sector-needs-assessment>. [in English].

16. Yemen: Humanitarian Response Plan. (2024). OCHA. Retrieved from: <https://www.unocha.org/yemen>. [in English].

17. South Sudan Emergency. (2023). World Food Programme (WFP). Retrieved from: <https://www.wfp.org/emergencies/south-sudan-emergency>. [in English].

18. Afghanistan: Humanitarian Response Plan. (2023). OCHA. Retrieved from: <https://www.unocha.org/afghanistan>. [in English].

19. Humanitarni vyklyky v Ukraini u 2024 rotsi: detalnyi ohliad sytuatsii [Humanitarian challenges in Ukraine in 2024: a detailed overview of the situation]. (2024). HMM. Retrieved from: <https://hmm.news/8741/gumanitarni-vyklyky-v-ukrayini-u-2024-roczy-detalnyj-oglyad-sytuaciyi/>. [in Ukrainian].